

שזשנת המלך

דעה

סימן אנו שלמה מלכו

***

מיוסר על הי"ס מלמטה למעלה

***

א"כ כדק אחזה פניך - כי מקור חיים עמך - מלכו"ת כל עולמים מלכונך - כך
ימלכו עלי"ם

ב"וטה כבהר אלום לדיק יס"וד עולם יכספה נכסי אל אל הי בעלם - מונה מספר
לכוכבים שמות יקרא לכולם - יורו למחך לדיק"ים

י"זוך ה' כל מעשיך - חוכב להבות הדר כבוד ה"ודך - זכרת בחנון לחסידיך - הוצרי
שמים החוני"ם

ט"חיקים ילנו לדק נקט כדבות - למודי ה' רוכב ערבות - נל"ח ישראל בוחן לכבות - גלפ
פודו אל יעבדיו יאביאים -

ל"ס תפאר"תך תהללים - נעשים יבורים ברוחים אלולים - מי כמוכה ה' באילים -
בוחר אתם כפורה ההוני"ם -

ס"כין הרים ככחו נאור בגב"ורה - בזרוע השופה עבורחך עוררה - ולכם ליאועתה לנו
קל עברה - תוככי ירושלים עיר נבו"רים -

ק"אל תמים דרכו חפץ חס"ד הוא - נמל חסדים אמתו ואת - נוהו - על יריאיו נבר
חשדו ומי כמוהו - תהלתו בקהל חסיד"ים -

ט"ל"ך עולם בוש אלהים חיים - בהבונה כונן שמים - אם לכי"גה מאירת עינים
טבוח בלב נבוכ"ם -

כ"בודו מלא עולם יקד ארץ בחכמה - עוסה פלח אל עליון דר רומה - הג"יר זכריו
ליטקב תורה קדוהס - כבוד יגאלו חכמ"ים -

ק"כוא רב וגבא חין עוד מלכדו - על ארץ וממים הדרו נהודו - יפדה את ישראל עמו
זכאן ידו מעלה בסי"אים -

סימן אנו שלמה

***

מיוסר על פסירת היקוד

***

א"ר לבייק זרועי ילקלה השמים מולתו יוס ליום אמ"ר יביע - ממורח שמש עד מבואו
את דכאי רוח יושיע - ירעס הים וכלאו - מטמא ידיו מניד גרקים - להאיר על
בארץ -

ב"הר פלגיו ישמחו סיר - אלהים קיבם חסכני עליון - לילה כיוס יאיר - ברוך ה'
כליון - שס בנימין בעיר - עשה לו חפריון - ל"ו כל חמ"תויעיר - יפה גוף מוסר
כל הארץ -

י"ברה לדיק כתמר - כלכה רכון תפטרנו - האוכל למקרן שמר - על הארץ ימכנו -
מעל שמים המאמר - אמר יאובכנהו - זקראזה אל זה זאמר - כי כל בשמים
זבארץ -

ט"זכן ירושלים - לדיק יסוד עולם - פי לדיק הקוד חיים - השמים ימלו עולם -
לקול שתו' הקון מים - בלי גהע קולם - אל ח"מ אור עינים - עוסה שמים וארץ
למטר

שירת מסתורין יהודית

הרב אראל יעוז-קסט ר' שלמה מולכו – חייו ושירתו

ר' שלמה מולכו נולד בשנת רס"ו (1506) בפורטוגל הנוצרית למשפחת אנוסים, שנאנסו לקבל את הדת הנוצרית בהשפעת האינקוויזיציה. רובם של אנוסים אלו היו חיים בעולם כפול: בין העולם היהודי, אותו ניסו להמשיך ולשמור בביתם פנימה, לבין העולם הנוצרי, שבו תפסו לעיתים תפקידי-מפתח חשובים, הן בשלטון עצמו, והן בתחום הכלכלה והעסקים המקומי. כזה היה גם עולמו של דייגו פירס, הוא שלמה מולכו. היה זה נער מוכשר ביותר, שעולמו היה מובטח כמזכירו של מלך פורטוגל. כמקורב למלכות התוודע ר' שלמה מולכו לבאי הארמון ומוחו הסקרן חיפש את האמת. עד שנקרה בפניו איש מרתק בשם דוד הראובני. איש זה פתח לפני שלמה מולכו הצעיר את עולם היהדות, שיריעותיו עליו היו מעטות ביותר. אכן, לאחר פגישה זו עם הראובני, נראו לשלמה מולכו מראות וחלומות שבעקבותיהם החליט למול עצמו כסתר.

ואמנם קשה לתאר את חייו של שלמה מולכו, בלי לעסוק בדמותו המסתורית של דוד הראובני. וכך מתאר ר' שלמה מולכו בספרו "חית קנה" את פגישתו עם דוד הראובני: "ויהי אחר אשר הגיע הגבור חיל, החסיד מהר"ר דוד הראובני לחצר בית מלך פורטוגל, בחלום הלילה ראיתי מראות נוראות משונות זו מזו, אשר נבהלתי מאוד מהם... ותכלית המראה שראיתי: ציוו עלי שאעשה ברית מילה... והלכתי מאתו ובלילה עשיתי ברית מילה על ידי, ואין איש אתי, והקב"ה למען שמו עזרני ורפאני... במעט זמן, לא יאומן כי יסופר". דוד הראובני, מורו של שלמה מולכו, נולד סמוך לשנת 1490 במדינת חיבר שבערב התיכונה, ומת בעיר לירינא בספרד אחר שנת 1535. בני דורו לא ידעו אם הוא הוזה או רמאי. ראובני חולל תנועת גאולה בקרב ישראל, והדבר גרם לשפיכות דמים גם בקרב האנוסים. דוד הראובני נהג לספר על עצמו, כי הוא משבט ראובן היושבים במדינת ערב, והוא אחיו של המלך יוסף, המושל על כל בני ראובן יושבי חלח וחבר, ומפקד על צבא שלוש מאות אלף גבורי חיל. סיפוריו הנפלאים על ארצות וממלכות התעו אנשים להאמין לו, וסברו כי הוא שלוח מאחיו המלך ומשבעים זקנים – אל מלכי אירופה והאפיפיור, כדי לקבל מהם תותחים להילחם במוסלמים הדוחקים את רגלי היהודים, וכדי לגרש את התורכים מארץ הקודש. מראהו והתנהגותו המוזרה הגדילו את האמונה בו. הוא נראה סודי ופלאי, היה קצר-קומה, פנים כהים רזה מרוב סיגופים וצומות. ניכר בו אומץ-לב, וכאילו נולד להנהיג. דיבר עברית מגומגמת במבטא מוזר. טען כי לא ידע את התלמוד מעולם, אך באחרונה התגלה כי ידע גם את הקבלה, ורק עשה את עצמו כלא יודע, למען יאמינו כי הוא מבני עשרת השבטים, שהמשנה והתלמוד לא הגיעו אליהם.

בחדש אדר שנת רפ"ד (1524) בא ראובני לרומא, רוכב על סוס לבן, ועברו ומתורגמנו לימינו ולשמאלו. הוא בא עד לפני שער האפיפיור קלימונט השביעי, התקבל בכבוד על-ידי החשמן גוילו, ולאחר זמן קצר זכה לקבלת פנים על-ידי האפיפיור עצמו. אפיפיור זה לא היה מן הקנאים. נטה חסד ליהודים והיה להם מגן מצורריהם. נראה, שראובני מסר לקלימונט תעודות שקיבל מרבי-חובלים ושרים פורטוגזיים, שפגשו אותו בנודו, והם אישרו דבריו על הנסים ועל הנפלאות שסיפר להם. האפיפיור שלח את הכתבים לאימות בחצר המלוכה בפורטוגאל, וכאשר השיבו לו כי הדברים נכונים, נתקבל ראובני אצל האפיפיור ברוב כבוד, כיאות לשליח של אחי המלך.

בלווית עשרה יהודים ומאתיים נוצרים רכב על פרדה בחוצות רומא, וההמון נמשך אחריו. הכבוד שקיבל מהאפיפיור, בהסכם עם מלך מפורטוגאל, היה מפני שהאמינו, שבעזרת ראובני ובני שבטו יצליחו במלחמתם נגד תורכיה. כבוד זה הלהיב את היהודים ועורר תקווה כי ייגאלו מהגלות. הופעתו של הראובני גררה אחריה גם את הבחור הצעיר והמוכשר דייגו פירס, הלא הוא שלמה מולכו. מהתיאורים שלו עצמו ושל הסוכבים את חצר המלכות נראה, שתופעה זו של שיבה ליהדות, לא הייתה יחידאית באותו הזמן. הופעתו של הראובני והיותו יהודי לא-אירופי, הוסיפו לנופך המסתורין. מה עוד, שתחזיותיו התגשמו והוכיחו כביכול את משחיותו, עד כדי כך שגם מלך פורטוגל השתכנע, שאכן דוד הראובני הוא שליח אלוקים ושיגר איגרת לאפיפיור על כך. הצעיר ר' שלמה מולכו החל לעסוק גם בחוכמת הקבלה, במקביל להשתקעותו בעולמה של היהדות שאליה חזר. הוא עזב את פורטוגל והלך ללמוד תורה בעיר סלוניקי, אצל הגאון המקובל ר' יוסף טיטאצ'ק. שם, בסלוניקי, פגש ר' שלמה מולכו את המקובל ר' שלמה אלקבץ, מחבר "לכה דודי" ואת ר' יוסף קארו – מחבר השו"ע. ר' יוסף קארו הושפע רבות מהבחור ר' שלמה מולכו ותיאר אותו לאחר מותו על מוקד האינקוויזיציה כקדוש וכבחיר ה'. (מגיד מישרים, פרשת "וזאת הברכה"). הוא לא הסתפק בלימוד בלבד, אלא הצטרף למסעו של דוד הראובני להבאת הבשורה המשיחית. הקרקע הייתה פוריה, היות ואחרי גירוש ספרד העם היה במצב ירוד ביותר מבחינה אמונית, כפי שמציין הרב יצחק אברבנאל בספריו, שנכתבו כשלושים שנה קודם האירועים הללו. אך בספרים שחיבר בעקבות מצב זה, כתב את משנתו האמונית, העוסקת רבות בגאולה ובביאת המשיח. אכן, הרב דון יצחק אברבנאל ניסה לתת מספר תאריכים לביאת המשיח. עיסוק זה בגילוי הקץ הפך לחשוב ביותר באותה תקופה. גם ר' שלמה מולכו ניסה ליתן מספר תאריכים לבוא המשיח, ביניהם התאריך בו עלה למוקד השל"ב (1532) וכן הש"מ (1540). אמנם בתאריכים אלו לא הופיע המשיח המקווה, למרות שכבר שלוש מאות שנה קודם לכן ניסה המקובל ר' אברהם אבולעפיה למצוא תאריך דומה. (מעניין לציין, שלתאריכים הללו חשיבות גדולה בתולדות מקובלי צפת, שהרי השל"ב היא שנת לידתו של האר"י הקדוש, והש"מ היא שנת עלייתו לצפת של ר' שלמה אלקבץ. ראש וראשון לחבורת מקובלי צפת, בעל השיר "לכה דודי" וגיטו של הרמ"ק). מסעו של ר' שלמה מולכו ברחבי איטליה והגעו והתקבלותו אצל האפיפיור עשו רושם כביר, גם התחזיות שלו בדבר שטפון ברומא ורעידת אדמה בפורטוגל התאמתו. מטרת נסיעתו לוותיקן הייתה לשכנע את האפיפיור להקים צבא המורכב מהאנוסים, צבא שיכבוש את ארץ הקודש מיד התורכים. אמנם לא עלה בידו להשיג את מטרתו זו, אבל הוא הצליח לקבל אישור אפיפיורי להמשך מסעותיו במדינות הנוצריות, לאחר שהצליח לשכנע את אנשי הוותיקן בדבר יכולותיו המיסטיות והיותו שליח אלוקים. אך מסעו זה של ר' שלמה מולכו, ביחד עם דוד הראובני, לא מצא חן בעיני האינקוויזיציה, שראתה בו איום רציני על כוחה והשפעתה בקרב האנוסים; לכן דנה האינקוויזיציה את שלמה מולכו למוות ברומא. בעקבות בקשות שונות מן הוותיקן הוא שוחרר והמשיך במסעו עם דוד הראובני עד לרעגנסבורג, ושם נעצרו השניים ע"י קארל החמישי. דוד הראובני נשלח לספרד ושם נעלם. ואילו שלמה מולכו הוחזר לידי האינקוויזיציה ברומא והועלה על המוקד בשנת השל"ה (1532) במנטובה שבאיטליה. לפני עלותו למוקד ניתנה לו אופציה אחרונה לקבל את הנצרות שוב, אך הוא סירב באומרו את המשפטים הבאים: "על אשר התהלכתי בדת ההיא (הנצרות – בתחילת ימיו) לבי מר וזועף, ועתה כטוב בעיניכם תעשו ונפשי תשוב אל בית אביה בנעוריה, כי טוב אז מעתה". עלייתו זו של ר' שלמה מולכו על המוקד וסירובו לחנינה, שהציע לו האינקוויזיציה בתמורה להמרת דתו, עשו רושם עצום על גדולי הדורות הבאים מיוצאי ספרד. גם בעל תו"ט שחי באשכנז התפעל מר' שלמה מולכו ומתאר כיצד הביאו מרנגשרבורג את בגדיו ואת הציצית שלו ואת דגליו. הוא מתייחס עליהם ביראת-כבוד ואף לומד מבגדיו הלכה בהלכות ציצית. לעומת יחס זה של גדולי ישראל בספרד ואשכנז, הרי שהרמ"ק ותלמידיו האר"י הקדוש בצפת התייחסו ביחס יותר מורכב לר' שלמה מולכו; ר' חיים ויטאל אף קובע בספרו שר' שלמה מולכו נענש במיתה משונה, משום שעסק בקבלה מעשית. (כך

כנראה הסבירו מקובלי צפת את "אותותיו" של ר' שלמה מולכו ברומא ובפורטוגל). אך קו מפריד ביניהם, היות ומעשהו של יוסף דלה ריינה – המוזכר בעניין זה – לא ברור עדיין. לא ברור מה הייתה כוונתו? והאם היה לבו שלם ודעתו מכוונת בעת שעשה המעשים המיוחסים לו בזמן שרצה לדחוק הקץ (עפ"י המקורות השונים של הסיפור, ביניהם יומנו של תלמיד מתלמידי דלה ריינה, שהיה בן צפת כנראה, מהמאה הט"ו, וניסה להביא את הגאולה באמצעים קבליים כגון שמות והשבעות, אלא שכוחות הטומאה גברו עליו, למרות שהיה גדול בקבלה וסופו שטבע בים ע"י צידון – הספר "מבשר ישועה", ווארשא, תר"ס 1900). מה שברור, שהוא לא עשה שום דבר מעשי לקידום גאולת ישראל; בעוד שר' שלמה מולכו השתמש אמנם בקבלה למטרותיו, אך רעיונותיו היו מדיניים-טבעיים ביסודם, כשמטרתו היא לשכנע את ראשי העולם הנוצרי על-מנת לשחרר את ארץ הקודש בעזרת צבא אנוסים יהודי. גישה זו נראתה רחוקה לחלוטין באותה תקופה והיה בה משום רעיון פוליטי-מדיני מעשי. ואכן, ר' שלמה מולכו הועלה על המוקד, ור' יוסף קארו בעל השו"ע וכן רבים מגדולי ישראל, התייחסו אליו כאל אדם קדוש. וכך כותב ר' יוסף קארו בספרו "מגיד מישרים": "ונזכה לקדש שמו ברכים כדשלמה בחירי זכה דאיתקרי מולכו וסליק לרעוא על מזבחי" – פירוש הדבר, שנזכה לקדש שמו ברכים כשלמה בחירי ה', הנקרא מולכו ועלה לקורבן לרצון על מזבח ה'". אם כן, ר' יוסף קארו משווה את ר' שלמה מולכו לקורבן תמים, מעין קורבן העקידה של יצחק אבינו, אלא שר' שלמה מולכו קידש את ה' ועלה ונשרף על-גבי המזבח. יש לציין, שמעשה קידוש ה' של ר' שלמה מולכו התפרסם מאוד, ועשה רושם עצום על בני תקופתו; דבריו אלו של ר' יוסף קארו נכתבו זמן ניכר אחרי האירוע עצמו, אך עדיין רישומו האדיר טבוע במחבר. האם ביקר שלמה מולכו בארץ ישראל? נחלקו על כך הדיעות. יש שכתבו כי ביקר בארץ ישראל, ואף דרש בשערי ירושלים על קץ הגלות ועל התעוררות לתשובה (לונץ "היהודים בארץ הצבי"), ויש הטוענים שרק ראה אותה בחלום. מכל מקום, מטרתו העיקרית של ר' שלמה מולכו הייתה להגיע לארץ ישראל ולכונן בה מלכות יהודית.

אכן, שלמה מולכו היה סופר פורה ובמשך השנים הספורות שבהן עסק בהפצת רעיונותיו המשיחיים, הירבה גם לכתוב. למעשה, תופעה פלאית ביותר כיצד איש שלא ידע הרבה ביהדות עד גיל עשרים, הספיק לכתוב ספרים רבים ועמוקים כל-כך – עד גיל שלושים. בין כתביו נשתייר גם קובץ שירים, העוסק רובו ככולו בתורת הסוד עפ"י הבנתו ותפיסתו של המחבר.

חיבוריו:

ספר המפואר – קובץ דרשות על דרך הסוד אשר דרש בקהילות שונות באיטליה, מרביתן עוסקות בביאת המשיח וגאולת ישראל; נדפס לראשונה עוד בחיי המחבר בסלוניקי, בשנת 1527.

חית הקנה – קובץ דרשות, שנגלו למחבר מתוך חזיונות בעניינים שונים, על דרך הסוד.

שמן זית זך – ביאור על דברי הרש"ש, ובעיקר על ספרו "רחובות הנהר"; נדפס לראשונה בסלוניקי, בשנת 1779.

שמן משחת קודש – פירוש על שיר השירים על דרך הסוד; נדפס לראשונה בסלוניקי בשנת 1779, ביחד עם "שושנת המלך".

שושנת המלך – קובץ שירים.

שירת מסתורין יהודית

השיר "אני בצדק אחזה פניך" לר' שלמה מולכו

אני בצדק אחזה פניך/כי מקור חיים עמך/מלכות כל עולמים מלכותך/בך ימלכו מלכים
נוטה הנהר שלום צדיק צדיק יסוד עולם/נכספה נפשי אל אל חי נעלם/מונה מספר לכוכבים שמות
יקרא לכולם/יודו לשמך צדיקים
יודוך ה' כל מעשיך/חוצב להבות הדר כבוד הודך/דברת בחזון לחסידיך/הוברי השמים חוזים
שחקים יזלו צדק גשם נדבות/למודי ה' רוכב ערבות/נצח ישראל בוחן לבבות/
גלה הודו אל עבדיו הנביאים
לשם תפארתך מהללים/נעשים יצורים ברואים אצולים/מי כמוכה באילים/
בוחר אתה בתורה ההוגים
מכין הרים בכחו נאזר בגבורה/בזרוע חשופה גבורתך עוררה/ולכה לישועתה לנו קל מהרה/
תוככי ירושלים עיר גבורים
האל תמים דרכו חפץ חסד הוא/גומל חסדים אותו ואת נוהו/על יראיו גבר חסדו ומי כמוהו/
תהלתו בקהל חסידים
מלו עולם הוא אלוקים חיים/בתבונה כונן שמים/אם לבינה מאירת עיניים/מנוח בלב נבונים
כבודו מלא עולם יסד ארץ בחכמה/עושה פלא אל עליון דר רומה/מגיד דבריו ליעקב תורה קדומה/
כבוד ינחלו חכמים
והוא רם ונישא אין. עוד מלבדו/על ארץ ושמים הדרו והודו/יפדה את ישראל עמו וצאן ידו מעלה
נשיאים

שירת מסתורין יהודית

"אני בצדק אחזה פניך" (שושנת המלך)

ניתוח השיר

שירו של ר' שלמה מולכו "אני בצדק אחזה פניך", בנוי עפ"י עשר ספירות וחתום באכרוסטיכון: אני שלמה מולכו. מבנה השיר מחולק לעשרה בתים, מספירת מלכות עד ספירת כתר, בסדר העולה מלמטה למעלה. היינו, מספירת מלכות עד ספירת כתר. כל הבתים חרוזים ביניהם ומסתיימים באות מ'.

הבית הראשון "אני בצדק אחזה פניך/ כי מקור חיים עמך/ מלכות כל עולמים מלכותך/ כך ימלכו מלכים", מיוסד על הפסוק שבתהילים "אני בצדק אחזה פניך אשבעה בהקיץ תמונתך" (תהילים יז טו). מזמור זה שבתהילים מתאר כיצד דוד המלך היה מתכונן לתפילה; בין מפרשי הזוהר (רקאנטי "דברים") למדו מפסוק זה, שלמרות שאין לאדם בחייו כל השגה בה, "כי לא ראיתם כל תמונה", הרי שהצדיק לאחר פטירתו מן העולם זוכה ורואה את השכינה. וזוהי כוונת הפסוק: "אני בצדק אחזה פניך"; היינו, בשעה שהצדיק נפטר מן העולם, הקב"ה מראה לו את התגלות השכינה; כלומר, מה שנאמר למשה: "כי לא יראני האדם וחי וראית את אחורי ופני לא יראו" – כשהצדיק בחייו, אבל לאחר פטירתו מן העולם הוא זוכה ורואה פני השכינה; אוראז זוכה הצדיק למעלה "אשבעה בהקיץ תמונתך".

יש כאן רמז לתפיסת עולמו של המשורר, הרוצה בכל מאודי נפשו להשיג את בוראו, אך יודע שאין השגה כזו אפשרית בעולם הגשמי: השגה כזאת ניתנת רק בעולם הנשמות, רק שם היא אפשרית. המשך הבית, מקורו בפסוק בתהילים, המתאר את מלכות שמיים מול מלכות בשר-ודם; מלכות בשר-ודם היא זמנית, לעומת מלכות שמיים, שהיא נצחית: "בך מלכים ימלכו", הוא על סמך הפסוק במשלי (ח טו): "בי מלכים ימלכו", שכל הכוח של המלך המצוי בארץ, הוא ממלך מלכי המלכים הקב"ה; כאן, בבית זה, רומז המשורר ר' שלמה מולכו לספירת "מלכות"; זאת הספירה הראשונה מתוך עשר הספירות. (מעניין לציין בהקשר זה, שבמדרש מופיע הפסוק שלמעלה: "אני בצדק אחזה פניך", כפסוקם של מקדשי השם. האם מרמז פה ר' שלמה מולכו על סופו כעולה על המוקד? קשה לדעת, אך עובדה היא שהפיוט פותח במילים אלו – מילים שהיו ידועות בקשר למחבר באופן ברור).

הבית השני: "נוטה הנהר שלום צדיק יסוד עולם/ נכספה נפשי אל אל חי נעלם/ מונה מספר לכוכבים שמות יקרא לכולם/ יודו לשמך צדיקים" – כאן מתאר המשורר ע"י שימוש בפסוקים מהנביא ישעיהו ומתהילים את הצדיק האמיתי, השולט ביצרו. הדוגמא המקראית לצדיק זה – הינו יוסף, שעמד בגיל צעיר ביותר בניסיונות הפיתוי של אשת פוטיפר. ולכך מכוונים דברי ר' שלמה מולכו: "נוטה הנהר שלום צדיק יסוד עולם". אכן, פסוק זה נמצא בישיעיהו סו: "הנני נוטה אליה כנהר שלום" – והכוונה היא שברכת השלום תשרה על ירושלים; אלא שבזוהר מעניקים מימד אחר לפסוק: הפסוק עוסק בשלום הצדיקים האמיתיים. אכן, בזוהר בראשית, פרשת "מקץ", מתואר הנהר שעליו עומד פרעה, אותו נהר הוא יוסף, המסמל את השלום בהיותו "צדיק יסוד עולם"; היינו, צדיק אמיתי, שהוא כיסודו של עולם – עליו מושתת העולם. יוצא אם כן, ש"נהר שלום", שהקב"ה נוטה כלפי ירושלים אינו שלם העיר, אלא הצדיק השלם, הלא הוא יוסף. ייתכן שיותר נכון לומר: משיח בן יוסף, שיבוא קודם משיח בן דוד. כאן המקום לציין, שהיו מבני זמנו של ר"ש מולכו, כמו ר' יוסף קארו – מחבר השו"ע – וידיד קרוב לו, שראו בו משיח בן יוסף, אשר סופו שנהרג בידי מלכות הרשעה.

"נכספה נפשי אל אל חי נעלם" – הוא פסוק מתהילים פרק פד: "נְכַסְפָה וְגַם כָּלְתָה נַפְשִׁי לְחַצְרוֹת ה' לְבִי וּבִשְׂרֵי יִרְבְּנוּ אֶל אֵל חַי": אל חי נעלם, המצוי כאן בשירו של ר"ש מולכו, גם הוא מופיע בזהר בקשר לצדיק האמיתי, הנקרא גם "צדיק יסוד עולם", שאחת מתכונותיו שהוא דבק באל חי נעלם.

אנו מוצאים כאן רמז ברור ובולט לאנטי-תיזה לחברה שממנה הגיע ר' שלמה מולכו בילדותו. האל החי הוא אלוהי ישראל, מול האליל המת, שבו אולצו האנוסים להאמין תחת שלטון האינקוויזיציה; האל הנעלם, מול האליל, הפסל הבזוי של הסביבה הגויית. עתה מופיע רמז ברור לעזיבתו של מולכו את העולם הגויי הנוצרי-אלילי ולהליכתו אחר אלוהי ישראל, נותן התורה; "מונה מספר לכוכבים שמות יקרא לכולם" – מקורו של קטע זה גם הוא מתהילים קמז. הכוונה שהקב"ה מונה כביכול את הכוכבים, ובדומה לכך הוא מונה את ישראל, כך מוצאים אנו גם במדרש לגבי הפסוק: "ואלה שמות בני ישראל"; שם מונה וממשיל המדרש את בני ישראל לכוכבים, שאין אדם יכול לדעת את מספרם; כך בני ישראל – הם משולים לכוכבים שאי-אפשר למנותם ואף מאירים ומזהירים. גם הצדיקים נמשלים שם לכוכבים, והם זוהרים כעין הכוכבים המצויים בשמיים וזורעים אור על הארץ, כמו כן הצדיקים, והוא מסיים: "יודו לשמך הצדיקים" – הם אלה שיודו לשמך והם מידת יסוד הנזכרת כאן, היינו, הם הצדיקים העליונים והאמיתיים. אם כן, מצויה פה ספירת יסוד מתוך עשר הספירות. הבית השלישי: "יודוך ה' כל מעשיך/ חוצב להבות הדר כבוד הודך/ דברת בחזון לחסידך/ הוכרי השמים חזים".

ר' שלמה מולכו מתאר את התגלות כבוד ה' והדרו לחסידיו, והיא כנגד ספירת הוד. ספירה זו מייצגת את התגלות ה' בעולם לחסידיו ולנביאיו, לכן המילים "חוצב להבות הדר כבוד הודך"; זהו הפסוק המתאר את קול ה' המתגלה לנביאיו ולחסידיו; וכנאמר בתהילים כט ז "קול ה' חוצב להבות אש", וכמו שנאמר במכילתא בעניין זה מכילתא דרבי ישמעאל יתרו: "רבי עקיבא אומר רואין ושומעין הנראה, רואין דבר של אש יוצא מפי הגבורה ונחצב על הלוחות, שנ' תהלים כט, ז – קול ה' חוצב להבות אש"; כאן מובע בפירושו, שאכן מדובר במתן תורה בסיני, ובהתגלות כבוד ה' אל נביאיו וחזויו. "דיברת בחזון" הוא צורת הדיבור אל הנביאים שאחר משה רבנו, צורה המציינת את הדיבור אל הנביאים והחזים, בניגוד למאמיני האומות, שהם מאמינים בחזים בכוכבים, הנקראים גם "הוכרי השמים". עתה מציין המשורר את הניגוד שבין נבואת משה רבנו והנביאים חסידי עליון – ומצביע על נבואת אמת, בניגוד לנבואת השקר של אומות העולם. הבית הרביעי: "שחקים יזלו צדק גשם נדבות/ למורי ה' רוכב ערבות/ נצח ישראל בוחן לבבות/ גלה הודו אל עבדיו הנביאים".

עתה מתאר המשורר את כוחו של ה' בשחקים: "שחקים יזלו צדק" – היא המידה שבה הקב"ה מנהיג את עולמו, כלומר מידת "הצדק"; וכך הוא דורש מבני-האדם לרדוף אחר מידה זו, בחינת "צדק צדק תרדוף". בקטע הבא מתואר הקב"ה היושב כמלך על כסאו, וכל פמליא של מעלה עומדים על ימינו. התיאור "רוכב בערבות" לקוח מתהילים סח: "רוכב בערבות סולו"; אכן, כך ממחיש המדרש את המושג "רוכב בערבות" / אוצר המדרשים: "שמים העליונים מתשע מאות וחמשים וחמשה רקיעים ויושב בערבות על כסא כבודו, מיד בת קול אחת יוצאה בכל שערי רקיע ורקיע ובכל שערי ערבות ואומרת: שאו שערים ראשיכם וגו', והם משיבים ואומרים מי זה מלך הכבוד, והיא משיבה ואומרת ה' עזוז וגבור ה' גבור מלחמה. ובת קול אחרת יוצאה בכל שערי בתי כנסיות ובתי מדרשות ואומרת: שאו שערים ראשיכם ושאו פתחי עולם ויבא מלך הכבוד, ושרי בתי ע"ז משיבין ואומרין מי הוא זה מלך הכבוד? ושרי בתי כנסיות ובתי מדרשות עם הררי בראשית משיבין ואומרין ה' צבאות הוא מלך הכבוד סלה. (ומהו מלך הכבוד? שהוא יודע לכבד לבריותיו מכבודו). באותה שעה ישמיעו גלגל לגלגל ברעש וברעם קולות ורעמים, קולות לרוכב בערבות ביה שמו ועלזו לפניו"; בשורה הבאה מגיע המשורר לספירת "נצח" מתוך עשר ספירות בלימה. שורה זו מתארת את נצחיותו של הבורא ואת כוחו הבלתי מוגבל, כפי שנראה

בעיני בני-האדם; וכאן מוסיף המשורר שלמה מולכו את הסיומת: "גילה הודו אל עבדיו הנביאים", הנצח וההוד חוברים יחד, כאשר קיימת התגלות ה' אל בני-האדם השלמים ברוחניותם, והם הנביאים – המצטיינים בספירת "הוד". יוצא אם כן, שמופיעות לפנינו שתי ספירות: "נצח" ו"ספירת הוד".

הבית החמישי: "לשם תפארתך מהללים/ נעשים יצורים ברואים אצולים/ מי כמוכה באילים/ בוחר אתה בתורה הוגים" – כאן מגלה המזיור את ספירת "תפארת", ובכך הוא פותח את הבית החמישי: "לשם תפארתך מהללים" – כלומר, נעשים יצורים ברואים אצולים; אותם ברואים מהללים לה', הם הנקראים אצולים; ומה השבח שהם משבחים? "מי כמוכה באלים," – שאין דומה לה' בכוחו הגדול ובמעשיו בכל העולם; ומסיים המשורר: "בוחר אתה בתורה הוגים"; התורה גם היא נקראת "תפארת" ושייכת לספירה זו; ובכך מצא לנכון המשורר לסיים את הבית החמישי, שהקב"ה בחר בהוגי התורה, הלא הם ישראל.

הבית השישי מתאר את גבורתו של ה' בעולם: "מכין הרים בכחו נאזר בגבורה/ בזרוע חשופה גבורתך עוררה/ ולכה לישועתה לנו קל מהרה/ תוככי ירושלים עיר גבורים". השיר פותח בגבורתו של ה', בעשותו את העולם הנברא ואת ההרים הרמים. הם, על-פי המשורר, מראים את כוחו של ה' בעשותו הרים ענקיים וגאיות עמוקים, שבהם האדם רואה את קטנתו ואפסותו, אל מול כוחו של הבורא; עתה מביא ר' שלמה מולכו את הספירה הנקראת "גבורה" מעשר הספירות. תיאורה של מידה זו, של התגלות ה' בעולם, ניתן לראות עפ"י דברי המשורר באיטני הטבע, שאותם ברא ה' במאמרו. מפה עובר המשורר למעין בקשה ותחינה: "בזרוע חשופה גבורתך עוררה", המקור לשורה זו הוא מתהילים פ' "עוררה גבורתך"; כעת מביא המשורר תיאור לגבורה בהופעתה בימות המשיח, כאשר ה' יגלה את גבורתו, וזרועו תכה באויבי ישראל; וכן נאמר בנביא, ישעיהו פרק נב:

"חֲשֵׁף ה' אֶת זְרוּעַ קִדְשׁוֹ לְעֵינֵי כָּל הַגּוֹיִם וְרָאוּ כָּל אַפְסֵי אֶרֶץ אֶת יְשׁוּעַת אֱלֹהֵינוּ: וְכִנְאוּר בְּמִדְרַשׁ תַּנְחוּמָא (ורשא), פרשת עקב: "ואחר ימות המשיח בא העולם הבא והקב"ה מופיע בכבודו ומראה זרועו שנאמר /ישעיהו/ נב "חשף ה' את זרוע קדשו לעיני כל הגוים וראו כל אפסי ארץ את ישועת אלהינו"; וכן ממשיך ר' שלמה מולכו: "ולכה לישועתה לנו"; שאנו מצפים להתגלות הגבורה; אכן, כך יקרה בימות המשיח, שיבואו בעקבות התגלות הגבורה הזו לעיני כל הגוים; והסיום הוא דברי-נחמה של המשורר: "תוככי ירושלים עיר גיבורים" – המטרה של התגלות גבורה זו, היא בניין המקדש וירושלים, המכונה גם "עיר גבורים".

בבית השביעי מתגלית ע"י המשורר מידת החסד, הלא היא הספירה, המכוונת כנגד אברהם אבינו. שכן אברהם אבינו הוא האב המציין את מידת החסד. יצחק כנגד מידת הגבורה ויעקב כנגד מידת תפארת. אברהם אבינו נחשב איש החסד, הגומל חסד עם הכריות, כדוגמת החסד שגמל עם האורחים הבאים אליו, אותם הוא מאכיל, משקה ומלין באוהלו; הוא גם נחשב לתמים וחסיד, כמו שה' בכבודו ובעצמו מבקש מאברהם: "התהלך לפניי והיה תמים"; "לכן מדגיש המשורר את הקשר ביניהם: "האל תמים דרכו חפץ חסד הוא/ גומל חסדים אותו ואת נוהו/ על יראיו גבר חסדו ומי כמוהו/ תהלתו בקהל חסידים"; האל התמים חפץ חסד הוא בעולם, ולכן הוא גומל חסדים ומשפיע ממידת החסד על הברואים; אכן, בית-המקדש, שהוא נוהו של הקב"ה, מהווה צינור השפע והחסד לעולם כולו; אשר על כן "על יראיו גבר חסדו ומי כמוהו" – יראיו אלו הצדיקים, ההולכים בדרכו של אברהם אבינו, ועליהם משוך גם שפע החסד; "תהלתו בקהל חסידים" – החסידים ואנשי המעשה שאותם מתאר המשורר, הם אלו שמנחילים לעולם את מידת החסד; הם תהלתו של הקב"ה ובהם הוא מתהדר; כאן מביא ר' שלמה מולכו את תיאור ה"חסיד", שהוא גם עמוד היסוד לעולם, כיוון שהוא מנחיל לעולם את מידת החסד. עתה רומז המשורר גם אל משאת-נפשו שלו להיחשב עם הצדיקים והחסידים שבהם תהילתו של ה';

הבית השמיני עוסק בביאור ספירת הבינה עפ"י דרכו של המשורר, הרי שכל בית מבאר ספירה אחרת: "מלו עולם הוא אלוקים חיים/ בתבונה כונן שמים/ אם לבינה מאירת עיניים/ מנוח בלב נבונים". "מלו עולם" – רומז לדברי הקבלה בעניין זה: "רעיא מהימנא, פרשת פינחס" – הכוונה שהקב"ה נמצא

וממלא את כל העולמות, ואין מקום ואתר פנוי ממנו. "מלו" – הוא גם רמז ל"ו צדיקים, שעליהם נוסדו העולם ובריותיו, ובגללם העולם קיים (נמצא פה רמז גם למולכו עצמו בראשי התיבות מל"ו – מולכו); המשך השיר: "בתבונה כונן שמים" – התבונה היא ספירת ה"בינה" מעשר הספירות, בה נבראו השמיים. כמו שנאמר (תהילים קלו): "לעושה השמים בתבונה" – וכוננתו לומר, שבבינה ברא הקב"ה את השמיים העליונים, שכן שם שוכנים האש והמים, שרק הקב"ה יכול לבוללם יחד במקום אחד; כעת עובר המשורר לתיאור התורה, היא תורת הסוד ולומדיה: "אם לבינה מאירת עינים" – התורה נקראת גם "מאירת עיניים", מנוח בלב לנבונים; מנוח בלב הוא רמז ל"ב נתיבות פליאה, המוזכרות בספר יצירה, והן תשתית עולם הסוד ופנימיות התורה; היא נתונה ללב נבונים, כלומר לאותם הצדיקים העוסקים בתורה ובלומודה, יומם ולילה.

הבית התשיעי עוסק בספירת ה"חכמה", מתוך עשר הספירות: "מלא עולם יסד ארץ בחכמה/ עושה פלא אל עליון דר רומה/ מגיד דבריו ליעקב תורה קדומה/ כבוד ינחלו חכמים".

לעומת השמיים שנעשו בתבונה, הארץ נעשית במידת ה"חכמה"; כמו שנאמר במשלי ג: "ה' בחכמה יסד ארץ" – והכוונה שהעולם הזה נברא עפ"י התורה שהיא החכמה, שהקב"ה הביט בתורה וברא את העולם; וכן עפ"י חז"ל – התורה קדמה לעולם. היינו, היא הבסיס שעליו מושגת התורה; וכל הנברא בעולם הזה מכוון כנגדה; לכן המשורר ממשיך לתאר את בריאת הארץ בידי הקב"ה: "עושה פלא אל עליון דר רומה" – הקב"ה הפליא לעשות, כשברא את הארץ בל"ב נתיבות פליאה, כמובא בספר יצירה. אך למרות שהוא נמצא בכל מקום, הוא "אל עליון דר רומה" – הוא מעל הכל וסובב הכל ועליון על כל הברואים; המשך הבית מתאר את נתינת התורה שקדמה לעולם, לבני ישראל: "מגיד דבריו ליעקב תורה קדומה" – ובזכות אותה תורה הקדומה לעולם: "כבוד ינחלו חכמים"; הם נוחלים כבוד בקרב האומות על התורה והחוכמה שניתנה להם.

הבית העשירי עוסק בספירת "כתר", שהיא העליונה בעשר הספירות: "והוא רם ונישא אין עוד מלבדו/ על ארץ ושמים הדרו והודו/ יפדה את ישראל עמו וצאן ידו מעלה נשיאים"

– "רם ונישא" הוא כינוי לכסא הכבוד וכפי שמופיע בנביא ישעיהו ו: "ואראה את ה' יושב על כסא רם ונשא." הלא הוא תיאור הנביא למראה כבוד ה' על כסאו; מראה זה מתואר ע"י המשורר כ"רם ונישא אין עוד מלבדו"; תיאור אחדותו של ה' מסיים את עניין עשר הספירות. שהרי למרות שקיימות עשר ספירות, המחולקות זו מזו, בסופו של דבר הכל הוא בבחינת אחדות אחת. וכנאמר בספר דברים ד: "אתה הראת לדעת כי ה' הוא האלוקים אין עוד מלבדו" – כאן מדגיש משה לבני ישראל, שלמרות המראות שהם ראו בהר סיני, וכביכול ראו מראות רבים, אין עוד מלבדו של ה', כי הכל אחדות אחת; בהמשך מתאר המשורר את שליטתו של ה' בשמיים ובארץ: "בשמים ובארץ הדרו והודו" – בין בשמיים ובין בארץ הכל אחדות אחת; הוא מסיים בתפילה: "יפדה את ישראל עמו וצאן ידו"; כלומר, תפילה לגאולה השלימה; "מעלה נשיאים" – הוא רמז לביאת הגואל, הקרוי גם נשיא; כמו כן כינוי למלך המשיח, שיגיע עם הנשיאים שהם העננים השמימיים, כפי שכתוב בספר דניאל זיג: "וערו עם ענני שמיא" – מתכוון בזה להופעת מלך המשיח, שיבוא עם ענני שמיא; הם ענני הכבוד, אשר ליוו את ישראל בצאתם ממצריים בגאולה הראשונה.

ראינו כאן כיצד מייסד המשורר והמקובל ר' שלמה מולכו פיוט שלם על אדני הקבלה ועל עשר הספירות – וכעמוד התווך לשירת המסתורין למשך הדורות.

הרב אראל יעוז־קסט